

- ской губернии // Харьковский сборник. – 1894. – Вып. 8. – С.27-48.
7. Сумцов Н. Ф. Заговоры. – Харьков: Типография К. Счасни, 1892. – [2], 16 с.
8. Сумцов Н.Ф. Культурные переживания // Киевская Старина. – 1889. – Т.XXIV. – январь. – С.64-89.
9. Сумцов Н.Ф. Культурные переживания // Киевская Старина. – 1889. – Т.XXV. – май-июнь. – 486-507.
10. Сумцов Н.Ф. Очерки народного быта: Из этнографической экскурсии 1901 г. по Ахтырскому уезду Харьковской губернии. – Харьков: Типо-литография «Печатное дело» кн. К.Н.Гагарина, 1902. – 78 с.
11. Сумцов Ф. Культурные переживания // Киевская Старина. – 1889. – Т.XXVII. – ноябрь. – С.281-327.
12. Татарский А.А. Сл. Свято-Дмитриевка (Старобелский уезд). Материалы для этнографического изучения Харьковской губернии // Харьковский сборник. – 1894. – Вып. 8. – С.1-26.
13. Шухевич Володимир. Гуцульщина: П'ята частина: Репринтне видання. – Верховина: Гуцульщина», 2000. – Вид. 2. – 334 с.

Меткая Л.А. Вклад исследователей Слободской Украины в дело изучения вопроса употребления глиняных изделий в народной медицине украинцев. В статье анализируются работы исследователей Слободской Украины, которые служат источниками изучения вопроса использования глины и глиняных изделий в народной медицине украинцев.

Metka L.O. Contribution of researchers of the Slobodian Ukraine to the matter of study of question of the use of clay wares in folk medicine of Ukrainians. In the article analyzes the works of researchers of the Slobodian Ukraine, which serve as the sources of study of question of the use of clay and clay wares in folk medicine of Ukrainians.

УДК 61(477)+061.6

ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ БАЗИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕНТГЕНОЛОГІЧНОЇ АКАДЕМІЇ У 1920-ТІ РОКИ (на прикладі спорудження нової будівлі)

Кисільова Т.О.

(Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпропетровська медична академія)

Досліджено процес спорудження нової будівлі Українського Рентгенологічного та Радіологічного Інституту. Виявлені та введені до наукового обігу нові архівні матеріали, використання яких дозволило з'ясувати та уточнити низку питань щодо умов праці, матеріального забезпечення першого рентгенологічного закладу в Україні, процесу побудови нової будівлі та введення її в експлуатацію.

Створення першої рентгенологічної академії в Харкові – дуже значний крок у формуванні рентгенологічної мережі України й взагалі розвитку медичної рентгенології в республіці.

Важливою складовою для розширення роботи закладу стало спорудження спеціальної будівлі, яка б в повній мірі відповідала потребам науково-дослідницької та медичної діяльності.

Такий будинок для Української Рентгенологічної Академії (УРА) було побудовано протягом 1928-1932 рр.

Короткі історичні відомості про створення Харківської рентгенологічної академії містить чимало публікацій, зокрема [2-4, 10-17]. Більш детально історія організації закладу викладена в статті Б.М. Варшавського «Основні шляхи розвитку рентгенології й радіології на Україні» [2], написаної в контексті аналізу здобутків рентгенології й радіології в Україні за двадцять років. Відмітимо також працю [14], в якій дано короткий огляд діяльності УРА, а потім Державного рентгенологічного, радіологічного та онкологічного інституту в Харкові з початку його заснування до повернення з евакуації. В цих статтях розглядаються наукові і практичні здобутки Інституту по різних розділах рентгенології й радіології, а також педагогічна робота, організація з'їздів та конференцій, видання наукових праць. Серед сучасних досліджень з історії розвитку медичної рентгенології в Україні слід зазначити серію статей в Українському Радіологічному Журналі [15-19]. В них також відображена в основному медична сторона розбудови Інституту й лише один абзац присвячений спорудженню нового будинку [19].

Таким чином огляд літератури з досліджуваної теми засвідчив відсутність комплексного наукового аналізу умов роботи, формування та розширення матеріальної бази першого державного закладу з питань рентгенології та радіології в Україні. Лише в публікаціях [2,19] містяться короткі ві-

домості про побудову нового спеціального будинку для Української рентгенологічної академії, але вони звичайно ж не розкривають детально усіх передумов та труднощів, які супроводжували це будівництво. Також є ряд електронних ресурсів, де подаються суперечливі відомості щодо дати закінчення проекту – 1930 р. та 1933 р. [5,7].

Враховуючи вищенаведене, метою роботи було комплексне дослідження історії створення нової споруди для Рентгенологічного і Радіологічного Інституту в м. Харкові, передумов початку будівництва. Також розглянуто сам процес будівництва та введення в експлуатацію нової будівлі у контексті соціально-економічних умов того часу.

Дослідження базується на архівних матеріалах фондів Центрального державного архіву вищих органів влади України. Використані були також й інші джерела та література за розглядуваною проблемою.

За двадцять п'ять років, що пройшли з моменту відкриття В.К. Рентгеном нового виду випромінювання в Україні не було створено жодного наукового закладу, який би вивчав питання медичної рентгенології та радіології. За ініціативою відомого українського рентгенолога Сергія Петровича Григор'єва в Харкові влітку 1920 року почалась організація першого державного наукового закладу з питань медичної рентгенології. Перший рік діяльності УРА та роль С.П. Григор'єва в її розбудові викладена нами в попередній статті [9].

Одним з важливих чинників розгортання діяльності Академії була на-

явність відповідної матеріальної бази, зокрема, приміщень для створення дослідницьких лабораторій тощо. Від початку свого створення Українська Рентгенологічна Академія розміщувалася у будинку № 53 на вулиці Пушкінській – одній з головних вулиць Харкова. Цю будівлю було споруджено у 1911 році як прибутковий дім Харківського євангелічного лютеранського товариства [6]. Чому саме там вирішили розмістити Рентгенакадемію поки невідомо, але буквально одразу навколо будівлі почалися суперечки. Вже у вересні 1920 року в Народний комісаріат охорони здоров'я (НКОЗ) надійшов лист із губернського відділу соціального забезпечення з проханням зайняти перший корпус по вул. Пушкінській, 53 під гуртожиток інвалідів, а другий корпус під майстерні [23, арк. 87-88]. Справа у тому, що за вказаною адресою знаходилися ще два флігелі, в яких й розміщалися інваліди. Зрозуміло, що ці приміщення замалі й була необхідність у їх розширенні. Однак Нарком Здоров'я «не признав возможным предоставить дом по Пушкинской, 53 под устройство инвалидного дома» [342/1/76, арк. 87-88].

В справі організації Української Рентгенологічної Академії її перший директор С.П. Григор'єв виявив великі організаторські здібності. В найкоротші строки йому вдалося вирішити цілу низку юридичних та адміністративно-господарчих питань.

Перші кроки в створенні матеріальної бази УРА, як про це вже було вказано в роботі [9], були пов'язані з закупівлею обладнання. Через відсутність власної рентгенівської промисловості апаратуру в дореволюційну Росію для проведення діагностики та тера-

пії X-променями доставляли в основному із-за кордону. Під час громадянської війни постачання устаткування для рентгенівських кабінетів звичайно ж припинилось, тому обладнання для лабораторій Харківської рентгенакадемії приходилось збирати по частинах, використовуючи й можливості їх придбання у приватних власників.

Наприклад, відомий професор Л.В.Орлов (керівник факультетської хірургічної клініки Харківського Університету з 1898 року), 26 червня 1920 р. запропонував рентгенівському відділу Наркомздоров'я обладнання з власного рентгенівського кабінету. Ціна за два рентгенівських апарати та приладдя до них складала один мільйон триста тисяч карбованців [23, арк. 48]. На той час це були значні кошти, які, незважаючи на економічну кризу в республіці, схоже знайшли. На пропозиції рукою С.П. Григор'єва стоїть резолюція «Купить» і дата 30 червня 1920 р. [23, арк. 48].

Крім того, у серпні 1920 року після переговорів С.П. Григор'єва з завідувачем рентгенівською секцією Київського губернського відділу охорони здоров'я до Києва був відряджений асистент секції порівняльної рентгенодіагностики УРА й за сумісництвом працівник аналогічного Харківського губернського відділу Василь Федорович Кушніренко «для выяснения наличности рентгенимущества и закупки необходимых предметов для рентгенакадемии» [23, арк. 63].

Схоже, що свій власний рентгенівський кабінет С.П. Григор'єв також залучив до Рентгенакадемії. В архіві існує документ «Опись инструментария и материалов, взятых из рентгеновского кабинета д-ра С.П. Григорьева для Укра-

инской Рентгеновской Академии» [25, арк. 31]. Список нараховує 78 позицій.

Після смерті С.П. Григор'єва Рентгенологічну Академію певний час очолював Юрій Петрович Тесленко-Приходько (1920 – 1922 рр.). Робота щодо продовження розбудови Академії через смерть Сергія Петровича на цей час велась менш активно. Але поступово було продовжено обладнання закладу відповідною апаратурою, залучення нових кадрів, що дало змогу відкрити амбулаторію в складі рентгенодіагностичного і рентгенотерапевтичного відділів.

Утворене на цей час ядро співробітників Інституту (Ф.М. Абрамович, Н.М. Безчинська, Б.М. Варшавський, О.А. Лемберг, А.Л. Халіпський, Я.Л. Шик та ін.) забезпечувало проведення складної організаційної та наукової роботи, провідної в сфері медичної рентгенології в Україні, додаючи нові й нові напрями діяльності.

Між тим ця величезна робота проходила в дуже складних умовах нестачі приміщень та регулярної нестачі матеріалів.

Наприкінці 1922 року директор Академії Л.В. Орлов (1922 – 1923 рр.) в звітах до НКОЗ УСССР відзначав, що ряд обставин заважають виконанню планів розбудови Академії, які накреслив покійний С.П. Григор'єв [24, арк. 62]. Серед цих обставин була і нестача приміщень для розгортання подальшої діяльності інституту.

З 1923 року УРА керував Г.І. Хармандар'ян. Під його керівництвом робота Інституту набула найбільшого розмаху. У 1925 році Академію було перейменовано в Український Державний Рентгенологічний та Радіоло-

гічний Інститут імені С.П. Григор'єва. 19 вересня 1925 року на засіданні Президії України було прийнято рішення: «Зареєструвати Рентгенологічний і Радіологічний Інститут в число наукових установ по лінії Комісаріяту Охорони Здоров'я. Статут цього Інституту доручити юрисконсульту розглянути для затвердження його» [25, арк. 9].

Інститут, як відповідна наукова установа, потребував й відповідних умов для науково-дослідницької діяльності. Г.І. Хармандар'ян також неодноразово направляв листи до НКОЗУ, в яких детально доповідав про умови роботи в Інституті. Крім регулярної нестачі рентгенівських плівок та сучасної апаратури, неодноразово ставиться питання про виділення Інституті «двох флігелей, находящихся в усадьбе Института» [25, арк. 4]. Флігелі як і раніше займали інваліди. Це питання було розглянуто й по ньому вже було позитивне для інституту рішення, але й у 1926 році флігелі не були звільнені, що змусило НКОЗУ звернутися з відповідною заявою до Генерального Прокурора УСРР [25, арк. 67].

В жовтні 1925 року з Парижу доктор А.Г. Ченч привезла значну кількість радію, що стало поштовхом до розвитку нових напрямів досліджень [19]. Але приміщень для розгортання медико-радіологічних досліджень не вистачало. Вже у липні 1927 року Г.І. Хармандар'ян звертається до лікувально-профілактичного відділу НКОЗУ з листом [26, арк. 47], де наполягає на тому що «одно з найголовніших питань, що потребує найнегайнішого свого виконання є умови праці Радіо-терапевтичного кабінету.<...>Однім з заходів, що може до деякої міри

розв'язати це болоче питання може бути переведення всього радіотерапевтичного прийому до квартири лікаря А.Г. Ченч, що знаходиться близько від Інституту, на що Інститут просить дозволу». Також внаслідок «терміновій необхідності поширення інституту та неможливості звільнити 2 флігелі, що зайняті інвалідами інститут просить дозволити закупити квартири зі спецкоштів інституту для співробітників, що мешкають у будинку Інституту» [26, арк. 52]. Тобто, інститут був вимушений переносити частину своєї діяльності за місцем проживання лікарів.

На черговій Колегії НКОЗУ 4 квітня 1927 року було відзначено «значні досягнення та правильну лінію, що переводить Інститут»; необхідність відкриття диспансеру у біжучому році, поширення ліжкової допомоги, організації радіо-фізичного та радіотерапевтичного відділків, майстерні для ремонту апаратури та повторних курсів для лікарів. Щодо катастрофічної нестачі приміщень Колегія постановила питання «про надання Інституту будинку по вул. К.Лібкнехта, де нині міститься «Південосталь», для переведу туди Українського Державного Рентгенологічного та Радіологічного Інституту» [26, арк. 32].

Однак вже 29 червня 1927 року Колегія НКОЗУ, заслухавши інформацію Г.І. Хармандар'яна про зростання потреб населення щодо рентгено- та радіологічної допомоги, незадовільні умови роботи в Рентгенологічному та Радіологічному Інституті, а також неможливість використання будинку «Південосталь» для розміщення Інституту, прийняла наступну постанову: «Колегія вважає за потрібне:

Приступити з 1927-28 р. до будівництва спеціального будинку під Український Рентгенологічний та Радіологічний Інститут з тим, щоб закінчити його в 1928-29 р.

Порушити клопотання перед РНК про відпущення на будівництво Інституту 250.000 в 1927-28 р. та 300.000 в 1928-29 р. по держбюджету.

Останню суму в розмірі від 500 до 600 тисяч крб. розподілити між фондами лікувальної допомоги Лікувально-профілактичного Управління та відділу Транспортної медицини.

Просити Харківський Окрвиконком за-для поширення Інституту звільнити в цьому році флігелі в буд. № 53 по Пушкінській вул.

Для детальної розробки всіх практичних питань, <...> утворити Комісію за головуванням тов. Нагірного, в складі т.т. Майданського, Хармандар'яна, Марзеева, якій подати на затвердження Колегії остаточно розроблені пропозиції.» [28, арк. 1]

Та як показало вивчення архівних документів побудова нового приміщення для УРРІ виявилась справою не простою.

Згідно доповідної записки НКОЗУ від 31 липня 1928 р. до Ради Народних Комісарів УСРР «збудування будинку для Рентгено-Радіологічного інституту розраховано на 1.000.000 крб. з покриттям цієї суми за рахунок таких джерел та за такими строками видачі кредитів:

На підставі зазначеного НК Здоров'я просить Раду Народних Комісарів затвердити зазначений план фінансування будівництва Рентгено-Радіологічного інституту.

До цього НК Здоров'я додає, що по кошторису НКОЗ на 1927/28 р. на за-

Джерела фінансування	Загальна сума	Передбачено відпустити		
		в 1927/28 р.	в 1928/29 р.	в 1929/30 р.
Держбюджету	550.000	150.000	200.000	200.000
Місцбюджету	200.000	—	100.000	100.000
Фонд меддопомоги застрахованим	250.000	—	100.000	100.000

значену мету вже призначено 150.000 крб., а саме будівництво розраховано таким чином, щоб на кінець 1930 року інститут змог-би розгорнути свою роботу в новому будинкові» [27, арк. 1].

Однак 2 серпня 1928 року Народний Комісаріат Фінансів УСРР надсилає до Наркомздорів'я УСРР лист, в якому повідомляє про тимчасове припинення фінансування будівництва, вказуючи на незадовільний стан проведення робіт.

«За відомостями, що є в нашому розпорядженні, - проекта Будинку РентгенІнституту остаточно ще не затверджено й ніяких робіт по будівництву ще не переводилося, навіть ще не підготовлено площі землі під постройку та не заготовлено матеріалів. Наркомфін вважає, що при такому стані будівництва Будинку РентгенІнституту, беручи на увагу, що будівничий сезон підходить до кінця, – будівництво в цьому бюджетному році – не почнеться і відпущених коштів за кошторисом на зазначену мету витратити недоцільно» [27, арк. 3]. Питання щодо подальшого виділення коштів НКФ УСРР запланувало розглянути окремо.

Але НКОЗУ не погоджується з таким висновком Наркомфіну й у відповідь надсилає досить детальний план витрати коштів та пояснення щодо затримки робіт. Ці пояснення зводилися до наступного.

Перед початком будівництва треба було оплатити ділянку землі вартістю 25.000 крб. В будівельному сезоні 1929 р. планувалося виконати більшість будівельних робіт: «вся кладка, дах, межповерхове перекриття, бетонні і залізні роботи, а також теслярні роботи для закриття будівлі на зиму» [27, арк. 4]. В 1929/30 р. передбачалися штукатурні роботи, пофарбування, встановлення опалення, вентиляції, водогону, каналізації, електроосвітлення та спеціального обладнання. Для виконання цього плану необхідно ще в 1928 році закупити матеріали (цегла, цемент, залізо), підготувати територію (рубка дерев, буріння свердловин, копання котлованів) та возвести допоміжні споруди (тин, комори, навіси, бараки, підведення водогону, кладка фундаменту). Також необхідно було забезпечити охорону будівництва та матеріалів. На виконання усіх цих робіт передбачалися витрати – 185.500 крб. Але в III кварталі 1928 року було виділено тільки 19.000 крб., які пішли на оплату ділянки, решту кредитів виділили лише у IV кварталі. Можна було приступити до підготовчих робіт, однак у липні місяці «ескізний проект Інституту було змінено за вказівками Голови Раднаркому – т. Чубаря в бік зменшення загальної кубатури в зв'язку з зменшенням загальної суми на будівництво» [27, арк. 4]. До 25 липня був готовий новий ескізний проект, в якому було

встановлено розмір будинку, співвідношення окремих елементів Інституту та почалась розробка робочих креслень. В зв'язку з цим Наркомздор'я просить «про те р м і н о в е відкриття кредитів в сумі 132.000 крб.», причому в цю суму «входять 7.000 крб. на оплату за ділянку та 2.000 крб. – на ремонт Інституту в поточному році» [27, арк. 4].

Внаслідок затримки фінансування юридичне оформлення виділеної ділянки під будівлю відбулось вже після початку будівництва.

Спочатку до Харківського медичного інституту було надіслано листа за підписом Наркомздор'я УСРР Ніколаєва та Начальника Лікувально-Профілактичного Управління Майданського від 14 червня 1927 р. з проханням «передати участок землі, що перебуває в В/віданні, який знаходиться поміж вул. Трінклера та вулицею, що будується, позад будинку Держпромисловості удовж Хірургічної та Терапевтичної клінік ХМІ. На цьому участку буде збудовано будинок Українського Рентгенологічного та Радіологічного ІНСТИТУТУ» [26, арк. 42]. Правління ХМІ погодилося передати зазначену ділянку землі для побудови вказаного закладу [26, арк.56]. Але потім УДРРІ було виділено зовсім іншу ділянку.

Й тільки 3-го січня 1930 р. на засіданні Ради Народних Комісарів УСРР було прийнято постанову: «Закріпити за Українським Рентгенологічним та Радіологічним Інститутом всієї дільниці садиб по Пушкінській вул. за № 74, 76, 78 /Чайківська вул. № 4/ зі всім дендрологічним садом. Дозволити Рентгено-Радіологічному Інституту на вільній території зазначених садиб і на частині саду збудувати Інститут, згідно з за-

твердженим проектом. Зобов'язати Рентгено-Радіологічний Інститут надати Харківському Сільсько-Господарському Інституту право користуватися садом для учбової мети; порядок користування садом встановити за обоюстороннім погодженням» [28, арк. 19].

Автором проекту та керівником будівництва був відомий інженер-архітектор Віктор Абрамович Естрович (1881 – 1941), який працював в Харкові з 1912 року [8]. На той час він обіймав посаду головного інженера «Плянovo-Будівельного Бюро Наркомздор'я» [28, арк. 37]. Інженерну частину проекту забезпечував інженер Б.Ф. ТROUPЯНСЬКИЙ.

Для виконання зазначеного проекту залучили будівельну організацію АТ «Укрпайбуд». Її було створено у 1927 році й до 1930 року вона підпорядковувалась Народному комісаріату внутрішніх справ. У 1930 р. «Укрпайбуд» було реорганізовано в Український державний трест цивільного будівництва «Укрцивільбуд» [30]. Можна лише здогадуватися чому саме цій щойно створеній організації доручили таке масштабне будівництво, але як свідчать архівні документи відносини із забудовниками виявились складними.

Директор УДРРІ Г.І. Хармандар'ян та заступник директора Б.М. Варшавський неодноразово доповідали в НКО-ЗУ про неприпустиме ставлення «Укрпайбуду» до будівництва: несвоєчасне або невірне виконання робіт, відхилення від креслень та кошторису [28, арк. 4, 51, 53]. «Укрпайбуд» в свою чергу звинувачував Інститут в нерегулярній сплаті послуг та не складанні договору [28, арк. 6]. Утворилося замкнуте коло: нестабільне фінансування призводи-

ло до несвоєчасної закупівлі матеріалів та млявому виконанню робіт, а затримка будівництва та відсутність договору вели до затримки у виділенні коштів.

Після довгих сперечань договір між «Укрпайбудом» та Інститутом планувалося підписати тільки 10 червня 1930 року, хоча спочатку в документі стояв квітень [28, арк. 108-115]. Цікаво, що згідно договору вартість робіт вже складала 1.410.037 крб. 22 коп., тобто збільшилася більше, ніж на 400 тисяч карбованців порівняно з первинним кошторисом. Незважаючи на труднощі дату закінчення будівництва встановлено 1 листопада 1930 року з додаванням двох тижнів на усунення недоробок. Але й цей варіант договору не задовольнив сторони й не був підписаний. А всього через півроку в документах вже фігурує інша назва забудовника – «Укрцивільбуд», який став правонаступником «Укрпайбуду» і в 1930 р. перейшов у підпорядкування ВРНГ УРСР.

Наприкінці 1930 року коли за планом нова будівля Рентгенологічного та Радіологічного Інституту мала бути готовою комісія у складі представників НКОЗУ інженера Чорноморченко Ф.А., Рентгенінституту помічника директора Карпілова, «Укрцивільбуду» Овчаренко виявила численні недоліки, які підлягали негайному усуненню до кінця року. В експлуатацію було віддано тільки клініку [29, арк. 1].

С початку 1931 року для УДРРІ наступив дуже важкий період. Під тиском НКОЗУ Рентгенологічний та Радіологічний Інститут звільнив старе приміщення і там розмістився Інститут Харчування. Нова будівля не була готова для експлуатації: вікна, двері, підлога, перегородки вимагали переробки [29, арк. 23]. Згідно протоколу

№ 54 Наради Планово-Будівельного Бюро від 16 травня 1931 року на засіданні було зафіксовано заяву представника «Укрцивільбуду» про закінчення Інституту 1 липня 1931 року [29, арк. 133]. На початок серпня 1931 року остаточна вартість будівництва складала вже 2.450.000 крб. [29, арк. 210], але як свідчать архівні документи усунення дефектів та остаточне устаткування Інституту тривало до червня 1932 року [29, арк. 300]. Зрозуміло, що всі ці роботи вимагали додаткових коштів і стримували діяльність інституту. В цей час трест, який виконував роботи, знову перейшов в нове підпорядкування – Наркомату комунального господарства УРСР [30].

Тим не менш сам факт зведення такої будівлі був знаменним. Крім суто прагматичних цілей, на які була спрямована побудова нового будинку інституту, одночасно цей будинок став витвором архітектурного мистецтва, нового архітектурного стилю для того часу. Це так званий стиль «Ар-деко» або «Арт-деко», який становив поєднання модерну з неокласицизмом (Рис. 1.).

Як зазначали автори статті [1] «В харьковском Ар Деко есть также примеры «зрелого» стиля начала 30-х гг. Это Червонозаводский театр, Рентгенакадемия, отличающаяся рафинированно острой, «хирургической» прорисовкой деталей (ныне Институт медицинской радиологии, В. Эстрович, 1930)...». Більш детально щодо цього та інших стилів в архітектурі Харкова й інших міст можна дізнатися зі спеціальної літератури, зокрема з вказаної вище статті та праць інших авторів з історії архітектури.

Рис. 1. Будинок Харківського рентгено-радіологічного інституту (сучасний вигляд)

Цікаво, що для сучасників усі складнощі, що супроводжували будівництво вже невідомі, а от сама будівля викликає позитивні емоції. Для прикладу наведемо витяг з одного з екскурсійних сайтів, в якому надається така характеристика цій архітектурній споруді: «Это одно из лучших в городе зданий для медицинского учреждения отличается интересной композицией: лаконичные геометрические объемы образуют со стороны ул. Пушкинской курдонер сложной многоугольной формы, фланкированный двумя квадратными башнями. Его архитектурное решение можно отнести к популярному в то время в мире стилю ар-деко, сочетающему в себе элементы функционализма и классики. В этом здании были применены новые для того времени конструкции: большепролетные кессонированные плиты перекрытий из монолитного железобетона и сборные железобетонные конструкции амфитеатра в конференц-зале» [31].

Проведене дослідження розкриває той нелегкий шлях, який був пройдений від «паперу» до одного з будинків,

що репрезентують архітектурні новації 1920-х – 1930-х років.

У 1932 році Всеукраїнському Державному Рентгено-Радіологічному та онкологічному інституті присвоїли ім'я В.Я. Чубаря.

11 листопада 1932 року відбулося урочисте засідання Колегії НКОЗ УСРР «з приводу 10-ти річчя Рентген-Радіологічного та онкологічного інституту ім. В.Я. Чубаря» [29, арк. 309]. Була заслухана доповідь директора Інституту та заступника Наркома охорони здоров'я професора Г.І. Хармандар'яна про десятирічну роботу закладу.

У зв'язку з ювілейною датою відбулася низка нагороджень працівників інституту та учасників спорудження його нової будівлі. Колегія ухвалила рішення про нагородження Г.І. Хармандар'яна орденом Трудового Червоного прапора. Також було нагороджено першого заступника директора Інституту з наукової та медичної частини Б.М. Варшавського, заступника директора з адміністративно-господарської частини Карпілова «за вдарне проведення будівництва та успішне закінчення його», інженера-архитектора В.А. Естровича «автора проекту інституту та керівника будівництва» та інших співробітників за персональні заслуги та тривалу роботу в інституті.

Колегія запропонувала:

«1) Управлінню Науки виділити кошти на імпордне облаштування інституту, в поточному році додатково 100.000 крб. та забезпечити в 1933 році коштами дальший розвиток.

2) Управлінню Медсанбудівництва виділити до кінця поточного року 150 тис. крб. на закінчення будівельних робіт» [29, арк. 309].

Таким чином можна вважати, що незважаючи на наявні недоліки наприкінці 1932 року нову будівлю для Рентгено-радіологічного та онкологічного інституту було введено в експлуатацію.

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

Незадовільні умови роботи та зростаючі потреби населення вимагали термінового вирішення питання щодо приміщення УДРРІ. Для забезпечення нормального функціонування всіх підрозділів закладу виявилось неможливим використання старих споруд, була потрібна нова спеціальна будівля.

Будівництво виявилось значно дорожчим ніж планувалось. Загальна вартість проекту склала близько 3-х мільйонів карбованців замість запланованого 1.000.000 крб.

Неякісне виконання робіт призвело до суттєвої зміни дати закінчення проекту. Замість розрахованої дати закінчення будівництва – кінець 1930 року, офіційно прийнято будівлю у 1932 році, але остаточне завершення робіт було вже у 1933 році. Таким чином, відомості щодо введення до ладу цієї будівлі у 1930 р., що наводяться в літературі, не є точними.

Незважаючи на певні недоліки нової будівлі для Державного Рентгено-радіологічного та онкологічного інституту в Харкові її спорудження дозволило значно розширити медичну допомогу населенню та науковій дослідженню в області медичної рентгенології та радіології.

Архітектурний задум будівлі, виконання її в стилі «зрілого» Ар-деко зробили цю будівлю пам'ятником архі-

тектури 1920–1930-х рр., що ставить питання про його збереження для нащадків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буряк А. Стилевая атрибуция ансамбля площади Дзержинского (ныне площадь Свободы) в Харькове / А. Буряк, И. Крейзер // *The Soviet Heritage and European Modernism. Heritage at risk* / Edited by Jorg Haspel, Michael Petzet, Anke Zalivako and John Ziese. – Berlin: published by hendrik Bäßler verlag. – 2007. – Special. – P. 80 – 86.
2. Варшавський Б.И. Основні шляхи розвитку рентгенології й радіології на Україні / Б.М. Варшавський // *Рентгенологія і онкологія в УРСР. Держмедвидавництво. – 1939. – С. 9-18*
3. Воробьев Е.И., Побединский М.Н. // *Очерки развития отечественной радиационной медицины. // Москва. – 1972. – 228 с.*
4. Григор'єв Сергій Петрович (1878-1920) // *УРЖ. – 2003. – № 3. – С. 306-307.*
5. Електронний ресурс: http://www.provisor.com.ua/archive/2003/N9/art_36.php
6. Електронний ресурс <http://www.kharkov.ua/culture/2a.html>
7. Електронний ресурс <http://ru.wikipedia.org>
8. Електронний ресурс <http://www.kh.ua/culture/4.html>
9. Кисільова Т.О. Перший рік Української рентгенівської академії та роль С.П. Григор'єва в її розбудові / Т.О. Кисільова, В.С. Савчук // *Вісник Дніпропетровського університету. – 2010. – Т. . Серія «Історія і філософія науки і техніки». – 2010. – Вип. 18. – С.*
10. Козирський В., Лень А., Шендеровський В. Х-промені: українські сторінки історії / В. Козирський, А. Лень, В. Шендеровський // *Науковий вісник Чернівецького університету. Випуск 63. Фізика. Електроніка. – 1999. – С. 101-105.*

11. Лагеръ А.А. Видный деятель отечественной рентгенологии (К 100-летию со дня рождения С.П.Григорьева / А.А. Лагеръ // Медицинская радиология. – 1979. – № 2. – С. 70-71.
12. Лемберг А.А. // Сергей Петрович Григорьев (К 50-летию со дня смерти) // Вестник рентгенологии и радиологии. – 1971. – № 1. – С. 106-107.
13. Сергей Петрович Григорьев (некролог) // Врачебное дело. – 1920. – № 12-20.
14. Материалы по истории рентгенологии в СССР / Под ред. С.А.Рейнберга // Москва. – 1948. – 322 с.
15. Пилипенко М.І., Артамонова Н.О., Бусигіна Н.О., До історії розвитку медичної радіології в Україні (перше десятиріччя: 1896 – 1906 рр.) / Пилипенко М.І., Артамонова Н.О., Бусигіна Н.О. // УРЖ. – 1993. – № 2. – С. 129-130.
16. Пилипенко М.І., Артамонова Н.О., Бусигіна Н.О., До історії розвитку медичної радіології в Українію Передвоєнний період (1907 – 1913 рр.) / Пилипенко М.І., Артамонова Н.О., Бусигіна Н.О. // УРЖ. – 1993. – № 3. – С. 220-222.
17. Пилипенко М.І., Артамонова Н.О., Бусигіна Н.О., До історії розвитку медичної радіології в Україні. Воєнний період (1914 – 1919 рр.) / Пилипенко М.І., Артамонова Н.О., Бусигіна Н.О. // УРЖ. – 1993. – № 4. – С. 300-305.
18. Пилипенко М.І., Артамонова Н.О., Бусигіна Н.О., Кононенко О.К., До історії розвитку медичної радіології в Україні: створення державної мережі радіологічної допомоги (1920 – 1941 роки) / Пилипенко М.І., Артамонова Н.О., Бусигіна Н.О., Кононенко О.К. // УРЖ. – 1994. – № 1. – С. 59-64.
19. Пилипенко М.І., Артамонова Н.О., Бусигіна Н.О., До історії розвитку медичної радіології в Україні: основні шляхи розвою наукових досліджень (1920 – 1941 роки) / Пилипенко М.І., Артамонова Н.О., Бусигіна Н.О. // УРЖ. – 1994. – № 2. – С. 123-130.
20. Позмогов А.И. Из истории развития рентгенологии в Украине / А.И. Позмогов // Врачебное дело. – 1993. – № 10-12. – С. 114–117.
21. Русанова Є., Русанов К. Життя С.П. Григор'єва: шлях у медицину / Є. Русанова, К. Русанов // УРЖ. – 2009. – № 17. – С. 516-522.
22. Русанова Є., Русанов К. Життя С.П. Григор'єва: питання залишаються / Є. Русанова, К. Русанов // УРЖ. – 2009. – № 17. – С. 239-241
23. Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд 342, опис 1, справа 76.
24. Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд 342, опис 1, справа 1193.
25. Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд 342, опис 2, справа 1222.
26. Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд 342, опис 2, справа 1853.
27. Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд 342, опис 2, справа 2188.
28. Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд 342, опис 3, справа 2130.
29. Центральний державний архів вищих органів влади України, фонд 342, опис 3, справа 5252.
30. Центральний державний науково-технічний архів України: Путівник / Авт.-упорядн. А.О. Алексєєнко (відповід. упорядн.), М.А. Балишев, О.Є. Дождьева, Є.В. Семенов. – Харків: Федорко, 2009. – 338 с.
31. Екскурсія по Харькову: Электронный ресурс <http://www.gezlev.crimea.ua/rivok/rivok16.htm>

Киселева Т.А. Формирование материальной базы Украинской рентгенологической академии в 1920-ые годы (на примере сооружения нового здания). Исследован процесс строительства нового здания Украинского Рентгенологического и Радиологического Института. Выявлены и введены в научный оборот новые архивные материалы, использование которых позволило выяснить и уточнить ряд вопросов, касающихся условий работы, материального обеспечения первого рентгенологического учреждения в Украине, процесса строительства и введения в эксплуатацию нового здания.

Kiseleva t.A. Forming of financial base of the Ukrainian roentgenologic academy in 1920th (on the example of building of new building). It was investigated the process of building the Ukrainian Radiological Institute. Identified and put into scientific circulation the new archival materials, use of which has enabled us to clarify and specify the number of issues concerning working conditions, material support of the first X-ray institute in Ukraine, the process of construction and commissioning of the new building.

УДК 621.37(091)

СТАНОВЛЕННЯ КИЇВСЬКОГО ЗАВОДУ «РАДІОПРИЛАД» ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК РАДІОЕЛЕКТРОННОЇ АПАРАТУРИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ (1950–1980-ТІ РР.)

Сухацький Р. П.

(Черкаський державний технологічний університет)

У статті розглядається становлення Київського заводу «Радіоприлад» та його робота, пов'язана з виробництвом радіоелектронної апаратури військового призначення в 1950–1980-ті рр.

Особливе значення в розвитку кожної держави, та й загалом у житті людства відіграє радіоелектронна апаратура. Впродовж усього періоду її розвитку вона зарекомендувала себе як один із визначальних критеріїв військової та економічної могутності країни.

Сучасні тенденції міждержавних відносин переконливо свідчать про необхідність постійного та всебічного зміцнення власної держави. Однак в основі суспільного прогресу та поступального державного становлення лежать не лише теоретичні досягнення у розвитку різних галузей науки і техніки, зокрема й радіоелектроніки, а й виробничі можливості.

На теренах України стрімкого розвитку радіоелектроніка як галузь науки і виробництва набула з моменту закінчення Другої світової війни. Починаючи з 50-х років, в умовах тогочасного суспільно-політичного становища, був взятий орієнтир на задоволення відповідною апаратурою першочергово військових потреб. Виробництво ж радіоелектронної апаратури супроводжувалося суворим засекречуванням не лише науково-дослідних робіт у цій сфері, а й виробничого сектору. Тож у зв'язку з цим доступ до інформації такого роду був вкрай обмеженим, що донедавна не дозволяло проводити всестороннього дослідження та висвітлення